

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТОВНІ СКЛАДОВІ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я З ПОЗИЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

CONCEPTS AND COMPREHENSIVE COMPONENT RIGHTS TO HEALTH PROTECTION FROM THE POSITION OF ADMINISTRATIVE LAW

Червяк С.І., здобувач наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науково-дослідний інститут публічного права

У статті розкрито, що охорона здоров'я – це інтегрована діяльність державних органів, місцевого самоврядування, міжнародних інституцій, медичних установ, медичних та фармацевтичних працівників, а також громадян, яка спрямована на забезпечення та підтримання фізичного і психічного благополуччя населення. Охорона здоров'я включає в себе комплекс заходів політичного, правового, соціально-економічного, організаційно-технічного, наукового, культурного, медичного, лікувально-профілактичного, санітарно-гігієнічного характеру. Метою охорони здоров'я є збереження та зміцнення здоров'я кожної людини, підтримання її працездатності, забезпечення довголіття й активного життя, а також недопущення впливу негативних чинників на здоров'я. Охорона здоров'я є обов'язком як суспільства, так і держави, які зобов'язані забезпечувати її пріоритетність у своїй діяльності, не завдавати шкоди здоров'ю населення та надавати необхідну допомогу тим, хто її потребує. Сформовано, що право на охорону здоров'я – це комплексне, невід'ємне право людини, яке включає в себе забезпечення державою та суспільством умов для збереження, зміцнення та відновлення фізичного і психічного здоров'я кожного індивіда. Це право охоплює сукупність заходів, спрямованих на захист здоров'я від різноманітних загроз, забезпечення доступу до медичної допомоги, а також формування відповідального ставлення до здоров'я як особистого, так і громадського. Розкрито змістовні складові права на охорону здоров'я, що включають: 1) захист від небезпеки та протиправних посягань; 2) доступ до медичної допомоги 3) інформаційну складову права на охорону здоров'я (право на достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, право на конфіденційність медичної інформації тощо); 4) функціонування профілактичної системи та громадського здоров'я (заходи з профілактики захворювань; формування відповідальності у населення за особисте здоров'я, підтримка та розвиток громадського здоров'я через освітні та інформаційні кампанії тощо); 5) можливість участі у прийнятті рішень (право на участь в управлінні охороною здоров'я, включаючи обговорення проєктів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері охорони здоров'я; право на оскарження неправомірних дій медичних працівників та закладів охорони здоров'я тощо).

Ключові слова: адміністративне законодавство, державна політика, доступність, здоров'я, медична допомога, медичні послуги, охорона здоров'я, пацієнт, принципи, суб'єкти.

The article reveals that health care is an integrated activity of state bodies, local self-government, international institutions, medical institutions, medical and pharmaceutical workers, as well as citizens, which is aimed at ensuring and maintaining the physical and mental well-being of the population. Health care includes a complex of measures of a political, legal, socio-economic, organizational-technical, scientific, cultural, medical, curative-prophylactic, sanitary-hygienic nature. The purpose of health care is to preserve and strengthen the health of each person, maintain his working capacity, ensure longevity and active life, as well as prevent the influence of negative factors on health. Health care is the duty of both society and the state, which is obliged to ensure its priority in its activities, not to harm the health of the population and to provide the necessary assistance to those who need it. It was established that the right to health care is a complex, inalienable human right, which includes provision by the state and society of conditions for preserving, strengthening and restoring the physical and mental health of each individual. This right covers a set of measures aimed at protecting health from various threats, ensuring access to medical care, and also forming a responsible attitude to both personal and public health. The meaningful components of the right to health care are revealed, including: 1) protection from danger and illegal encroachments; 2) access to medical care 3) the information component of the right to health care (the right to reliable and timely information about one's health, the right to confidentiality of medical information, etc.); 4) functioning of the preventive system and public health (measures for the prevention of diseases; formation of responsibility among the population for personal health, support and development of public health through educational and information campaigns, etc.); 5) the possibility of participation in decision-making (the right to participate in the management of health care, including the discussion of draft legislative acts and the introduction of proposals for the formation of state policy in the field of health care; the right to challenge the illegal actions of medical workers and health care institutions etc).

Key words: administrative legislation, public policy, accessibility, health, medical care, medical services, health care, patient, principles, subjects.

Актуальність теми. Розвиток України як демократичної держави, трансформації в суспільстві потребують формування нової концепції державного управління усіх сфер діяльності країни. Основною метою при цьому є досягнення європейських стандартів життя. Реформування сфери охорони здоров'я також зараховано до першочергових реформ і не даремно. Адже сучасний стан державної політики щодо збереження здоров'я нації має низку проблем, оскільки не лише не забезпечується дотримання державних гарантій на охорону здоров'я та безоплатну медичну допомогу, але й виникають передумови реальної загрози здоров'ю населення. Як наслідок у країні спостерігається стійка депопуляція, переважно за рахунок високого рівня смертності людей працездатного віку (кожен четвертий мешканець України не доживає до 60 років, а кожен десятий – до 35 років. Тривалість життя українців у середньому на 10 років нижча, ніж у країнах Європи, і на 18–19 років, ніж у Японії) [1; 4, с. 164-179].

Слід зазначити, що хоча необхідність змін у сфері охорони здоров'я очевидна, ця тема викликає величезну кількість дискусій, непорозумінь і критики як з боку громадськості, так і з боку фахових кіл. Оскільки, з одного боку, чинна сфера охорони здоров'я не здатна належним чином задовольнити потреби населення у медичній допомозі, забезпечити доступність, якість та своєчасність надання послуг з охорони здоров'я, належний рівень профілактики захворюваності та смертності. А з другого – охорона здоров'я – це сфера, яка не дуже полюбляє експерименти, адже стосується найціннішого – здоров'я та життя кожного з нас. Та найголовніше, є те, що на сьогодні немає якогось єдиного узагальненого підходу – що ж, власне, робити, яким шляхом йти, щоб покращити рівний доступ населення до якісної медичної допомоги і як зберегти найцінніший капітал держави – здоров'я наших громадян? [4, с. 164-179].

Огляд останніх досліджень. Сучасні дослідження звертають увагу на необхідності розробки та впрова-

дження державної політики, яка б відповідала потребам суспільства та враховувала сучасні виклики. Питання, які акцентуються на комплексному підході до реформування системи охорони здоров'я в площині адміністративного права висвітлені у роботах таких вчених, як: В. Авер'янов, І. Буряк, З. Гладун, Д. Гомон, Г. Муляр, А. Кучур, А. Манжула, А. Маркіна, С. Саблук, О. Сіделковський, Є. Соболев, С. Стеценко, О. Юнін, та інших.

При цьому, враховуючи складні політичні, соціальні та екологічні умови життя населення України, існує гостра необхідність у формуванні нових адміністративно-правових підходів та механізмів, які забезпечать якісне медичне обслуговування населення та готовність системи охорони здоров'я до реагування на глобальні загрози.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі системного аналізу інтеграції адміністративного та медичного права, розкрити поняття та змістовні складові права на охорону здоров'я з позиції адміністративного права.

Вклад основних положень. Розпочати слід з формування комплексного поняття здоров'я як соціальної та особистої цінності кожної людини. Вчені В. Гриценко, В. Белов, А. Котова, О. Пустовойт розглядають здоров'я як складно організована інформаційна система біологічної, психічної, соціальної природи, вивчення якої потребує системного підходу, що дає змогу досліджувати структурно-функціональну організацію об'єкта з погляду речовинних, енергетичних, інформаційних процесів. Таким чином, здоров'я – це: інтегральна взаємодія трьох статусів: фізичного, психічного та соціального; нормальне внутрішньо-системне функціонування статусів (фізичного, психічного, соціального) як потенційного базису індивіда й адекватний системно-середовищний їх прояв у соціальній поведінці особистості; стан, який забезпечує статико-динамічний речовинно енергетичний гомеостаз організму (фізичне здоров'я), внутрішньо-системний і системно-середовищний гомеостаз мозку (психічне здоров'я) та інформаційний і системно-середовищний гомеостаз поведінки (соціальне здоров'я) [8, с. 51–56].

О. М. Шамич наголошує, що здоров'я є природним благом, елементом, складником антропої природи людини, яким вона наділяється від народження. Тобто, з одного боку, стан здоров'я залежить від природно закладених характеристик людини, що складаються на момент народження людини, а з іншого, – визначається під впливом соціальних факторів, спадкових, природних чинників та економічних і політичних умов, що є у державі. Здоров'я є важливим соціальним та економічним чинником, від рівня якого значно залежать економічні ресурси, фізичний, духовний і моральний потенціал суспільства. Велике значення здоров'я як вищого і природного блага обумовлює необхідність його охорони і захисту, зокрема й міжнародно-правового. Здоров'я людей є одним з найважливіших показників рівня соціально-економічного та екологічного благополуччя суспільства, його демографічного, духовно-культурного, політичного, наукового, біологічного та етичного потенціалу. Аналізоване благо є найбільш об'єктивним критерієм ефективності заходів на рівні законодавчого і виконавчих органів влади. Цей термін охоплює фізичні, психічні, духовні й соціальні аспекти життєдіяльності [2, с. 75–92].

В. Гриценко, В. Белов, А. Котова, О. Пустовойт визначили, що здоров'я – вічна, незмінна цінність людини і суспільства, одне з найважливіших соціальних благ, що потребує державної охорони і підтримки. В цивілізованому суспільстві ідеал здоров'я має стати найважливішим елементом загальнонаціональної ідеї. Зрозуміло, що для поліпшення здоров'я населення необхідно проводити відповідну державну політику, яка має характеризуватися комплексністю й адекватним фінансовим забезпеченням [8, с. 51–56].

Отже, здоров'я – це комплексний і багатогранний стан людини, який включає фізичний, психічний та соціальний

компоненти, взаємодія яких забезпечує гармонійне функціонування організму та його адаптацію до зовнішнього середовища. Фізичне здоров'я відображає статико-динамічний баланс внутрішніх систем тіла; психічне здоров'я характеризується стійким функціонуванням мозку та психіки; соціальне здоров'я визначається здатністю індивіда до продуктивної соціальної взаємодії та адекватної поведінки в суспільстві. Таким чином, здоров'я є інтегральним показником благополуччя людини, залежним від природних, соціальних, економічних та політичних умов, і виступає найвищою цінністю, яку необхідно охороняти та підтримувати як на національному, так і на міжнародному рівні.

Охороною здоров'я А. Семенова вважає діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, закладів охорони здоров'я, медичних і фармацевтичних працівників, а також громадян, спрямовану на здійснення політичних, правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, наукових, культурних, медичних, лікувально-профілактичних, санітарно-гігієнічних та інших заходів з метою збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я кожної людини, підтримання її працездатності, довголітнього й активного життя, а також недопущення прояву чинників, які негативно впливають на здоров'я [7, с. 68–73]. Охорона здоров'я – загальний обов'язок суспільства та держави. Державні, громадські або інші органи, підприємства, установи, організації, посадові особи та громадяни зобов'язані забезпечити пріоритетність охорони здоров'я у власній діяльності, не завдавати шкоди здоров'ю населення і окремих осіб, у межах своєї компетенції надавати допомогу хворим, інвалідам та потерпілим від нещасних випадків, сприяти працівникам органів і закладів охорони здоров'я в їх діяльності, а також виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я [7, с. 68–73].

Об'єктом охорони є здоров'я, а засоби такої охорони – сукупність заходів політичного, правового, соціально-економічного, організаційно-технічного, наукового, культурного, медичного, лікувально-профілактичного, санітарно-гігієнічного характеру. Охорона здоров'я здійснюється шляхом: дотримання прав і законних інтересів людини у сфері охорони здоров'я; послідовного розвитку соціально-економічної та матеріально-технічної бази охорони здоров'я населення; державного фінансування соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм у сфері охорони здоров'я; створення умов для ефективного і доступного медичного обслуговування; забезпечення населення безоплатною медичною допомогою у державних і комунальних закладах охорони здоров'я у випадках і порядку, встановленими законодавством; сприяння розвитку закладів охорони здоров'я усіх форм власності; організації медичного, екологічного і фізичного виховання, здійснення заходів, спрямованих на підвищення гігієнічної культури населення; забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя територій і населених пунктів [7, с. 68–73].

Згідно Основ законодавства України про охорону здоров'я, охорона здоров'я – це загальний обов'язок суспільства та держави. Державні, громадські або інші органи, підприємства, установи, організації, посадові особи та громадяни зобов'язані забезпечити пріоритетність охорони здоров'я у власній діяльності, не завдавати шкоди здоров'ю населення і окремих осіб, у межах своєї компетенції надавати допомогу особам, які її потребують за станом здоров'я, особам з інвалідністю та потерпілим від нещасних випадків, сприяти працівникам органів і закладів охорони здоров'я в їх діяльності, а також виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про охорону здоров'я [6].

На наш погляд, охорона здоров'я – це інтегрована діяльність державних органів, місцевого самоврядування, міжнародних інституцій, медичних установ, медичних

та фармацевтичних працівників, а також громадян, яка спрямована на забезпечення та підтримання фізичного і психічного благополуччя населення. Охорона здоров'я включає в себе комплекс заходів політичного, правового, соціально-економічного, організаційно-технічного, наукового, культурного, медичного, лікувально-профілактичного, санітарно-гігієнічного характеру. Метою охорони здоров'я є збереження та зміцнення здоров'я кожної людини, підтримання її працездатності, забезпечення довголіття й активного життя, а також недопущення впливу негативних чинників на здоров'я. Охорона здоров'я є обов'язком як суспільства, так і держави, які зобов'язані забезпечувати її пріоритетність у своїй діяльності, не завдавати шкоди здоров'ю населення та надавати необхідну допомогу тим, хто її потребує.

Сучасна законодавча система України не містить категорії «права особи на здоров'я», використовуючи замість неї декілька понять, серед яких - «охорона здоров'я». Комплексність розуміння права людини на здоров'я підкреслено широким колом елементів цього права, включеним до структури особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи у цивільному законодавстві. До них можна віднести: право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю, право на захист життя та здоров'я від протиправних посягань, право на охорону здоров'я, право на медичну допомогу, право на інформацію про стан свого здоров'я, право на таємницю про стан здоров'я, права фізичної особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у медичному закладі, право на донорство. Елементи змісту права на здоров'я містяться і у сучасному сімейному законодавстві: право на взаємну обізнаність про стан свого здоров'я особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу і репродуктивне здоров'я, як невід'ємний елемент права на материнство та права на батьківство [9, с. 79-84].

Дуже важливим питанням при з'ясуванні поняття і змісту права людини на охорону здоров'я є об'єкт цього права – здоров'я. Життя і здоров'я – найвищі первинні соціальні цінності, на основі яких формуються, визначаються й оцінюються всі інші орієнтири і блага сучасного суспільства, і які відображають біосоціальне буття людини. Визнання здоров'я як важливої гуманітарної цінності означає повагу до прав людини, а також рівність і соціальну справедливість. Здоров'я є природним, невідчужуваним і невід'ємним благом, без якого у тій чи іншій мірі втрачають значення інші цінності, оскільки нездорова людина так чи інакше обмежена у своїй фізіологічній і соціальній активності, у спілкуванні, у побуті, у виборі місця проживання, в освіті і трудовій діяльності тощо. Здоров'я є однією з найважливіших потреб і прагнень людини, однією з цілей розвитку суспільства, прогрес якого нерозривно пов'язаний з цим благом [2, с. 75-92].

О. О. Пунда вважає, що визначення змісту та поняття права на здоров'я на основі реальних інструментальних критеріїв здоров'я повинно допомогти досягненню реально-ефективного результату правового регулювання. Право на здоров'я пов'язане з правом на життя, особливо щодо захисту від протиправних посягань, усунення небезпеки та забезпечення безпечних умов довкілля (навколишнього середовища). Тому важливим питанням є час виникнення та припинення права на здоров'я, а також можливості розпорядження своїм правом на здоров'я після власної смерті. Право на здоров'я органічно пов'язане з правом фізичної особи на життя. Життя повинно бути здоровим. Стан здоров'я - це нормальний стан життя. Право на життя є більш загальним і всеохоплюючим. Здійснення права на здоров'я знаходиться у прямій залежності від здійснення права людини на життя. Наприклад, їх зв'язок можна простежити так: право на штучне запліднення можливе лише завдяки здійсненню права на донорство, яке є елементом права на здоров'я. Право на здоров'я виникає разом з пра-

вом на життя. Часом виникнення цього права є момент виникнення блага здоров'я. Благо здоров'я, як і благо, життя виникає не з часу народження, а з моменту запліднення, тобто з початком реалізації генетично обумовленої програми з саморозвитку зародка людини. Яскравим прикладом, що доводить це твердження, є весь комплекс заходів, спрямованих на захист здоров'я плоду людини, моніторинг його внутрішньоутробного розвитку який здійснюється до її народження [9, с. 79-84].

Сьогодні право на охорону здоров'я не означає право бути здоровим та не означає право на здоров'я – всі ці поняття різні як за своєю структурою, так і за змістом. Право на охорону здоров'я повинно гарантуватися державою та бути дієвою системою державних заходів з охорони здоров'я, які включатимуть у себе профілактичну діяльність, забезпечення діяльності з поліпшення здоров'я населення, формування відповідальності у населення до особистого здоров'я, а також запобігання різноманітних захворювань, що, в свою чергу, призведе до формування системи громадського здоров'я в Україні [5, с. 197].

Право на охорону здоров'я є невід'ємним правом людини. Це право кожного, що задеклароване як на міжнародному рівні, так і на національному. Важливість забезпечення цього права в Україні зростає з кожним днем. Це пов'язано з нестабільною та мінливою політикою держави у сфері охорони здоров'я, а також із соціальними та економічними чинниками, що мають першочергове значення для зміцнення, відновлення і підтримання стану здоров'я кожного, адже рівень забезпеченості фінансовими ресурсами безпосередньо впливає на якість та своєчасність надання особі медичної допомоги. Л. Руснак вважає, що охорона здоров'я – система способів, засобів і методів, здійснюваних органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також кожною фізичною особою окремо, реалізація яких покликана зміцнювати (якщо це не є можливим, – зберігати на такому самому рівні), розвивати та відновлювати рівень фізичного й психічного стану організму людини [3, с. 112].

Згідно Основ законодавства України про охорону здоров'я, кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає: а) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини; б) безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; в) санітарно-епідемічне благополуччя території і населеного пункту, де він проживає; г) безпечні і здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; д) кваліфіковану медичну та реабілітаційну допомогу; е) достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь; є) участь в обговоренні проектів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики в сфері охорони здоров'я; ж) участь в управлінні охороною здоров'я та проведенні громадської експертизи з цих питань у порядку, передбаченому законодавством; з) можливість об'єднання в громадській організації з метою сприяння охороні здоров'я; и) правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я; і) відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди; ї) оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я; й) можливість проведення незалежної медичної експертизи відповідного типу у разі незгоди громадянина з висновком державної медичної експертизи, застосування до нього зарпобіжного заходу як до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, примусових заходів медичного характеру, примусового лікування, примусової госпіталізації та в інших випадках, коли діями працівників охорони здоров'я порушуються права грома-

дянина України на охорону здоров'я; к) право пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я, на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса та адвоката, а також священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду; л) інформування про доступні медичні та реабілітаційні послуги із застосуванням телемедицини і телереабілітації. Законами України можуть бути визначені й інші права громадян у сфері охорони здоров'я. Громадянам України, які перебувають за кордоном, гарантується право на охорону здоров'я у формах і обсязі, передбачених міжнародними договорами, в яких бере участь Україна [6].

Висновки. Отже, право на охорону здоров'я – це комплексне, невід'ємне право людини, яке включає в себе забезпечення державою та суспільством умов для збереження, зміцнення та відновлення фізичного і психічного здоров'я кожного індивіда. Це право охоплює сукупність заходів, спрямованих на захист здоров'я від різноманітних загроз, забезпечення доступу до медичної допо-

моги, а також формування відповідального ставлення до здоров'я як особистого, так і громадського.

Змістовні складові права на охорону здоров'я включають:

- 1) захист від небезпеки та протиправних посягань;
- 2) доступ до медичної допомоги
- 3) інформаційну складову права на охорону здоров'я (право на достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, право на конфіденційність медичної інформації тощо);
- 4) функціонування профілактичної системи та громадського здоров'я (заходи з профілактики захворювань; формування відповідальності у населення за особисте здоров'я, підтримка та розвиток громадського здоров'я через освітні та інформаційні кампанії тощо);
- 5) можливість участі у прийнятті рішень (право на участь в управлінні охороною здоров'я, включаючи обговорення проектів законодавчих актів і внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері охорони здоров'я; право на оскарження неправомірних дій медичних працівників та закладів охорони здоров'я тощо).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Що вбиває Україну. Головні причини смертності українців – куріння і алкоголь. Інформаційний ресурс. 2020. URL: <http://nbnews.com.ua/ua/tema/99063/>
2. Шамич О. М. Поняття та структура природного права людини на охорону здоров'я. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2014. № 11. С. 75-92.
3. Руснак Л. М. Правова природа поняття «охорона здоров'я». *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1. С. 109-112.
4. Князевич В. М. Державна політика з охорони здоров'я в Україні: перспективи розвитку в умовах системних змін. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 1. С. 164-179.
5. Меленко А. В. Право на охорону здоров'я: поняття та особливості. *Альманах права*. 2016. Вип. 7. С. 194-197.
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
7. Семенова А. В. Поняття і правова сутність категорій «здоров'я» та «охорона здоров'я». *Юрист України*. 2014. № 3. С. 68-73.
8. Гриценко В., Белов В., Котова А., Пустовойт О. (2006). Здоров'я людини як багатоаспектна проблема. *Вісник Національної академії наук України*. 2006. № 6. С. 51–56.
9. Пунда О. О. Поняття та зміст права на здоров'я. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 3-4. С. 79-84.